

Motion till riksdagen

1988/89:U543

av Lars Werner m.fl. (vpk)

Mänskliga rättigheter och demokrati i tredje världen

Begreppet mänskliga rättigheter föddes ur två revolutioner. I Förenade staternas självständighetsförklaring 1776 hette det: "Alla människor är skapade jämlika. De har av Skaparen förlänats vissa oförytterliga rättigheter till vilka hör liv, frihet och strävan efter lycka." Den franska revolutionens deklaration om de mänskliga och medborgerliga rättigheterna fastslog: "alla människor föds fria och med lika rättigheter och måste alltid förbli fria och jämlika."

1945, när det nazistiska tusenårsriket gått i graven, var alla beslutna att något sådant aldrig skulle få upprepas. I FN:s stadga inskrevs som huvuduppgift för organisationen och dess medlemsstater att främja respekten för de mänskliga rättigheterna. 1948 kom de internationella konventionerna för de mänskliga rättigheterna och mot folkmord. Därefter har konventioner antagits 1965 mot rasdiskriminering och 1966 om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter och om medborgerliga och politiska rättigheter. 1979 kom konventionen mot kvinnodiskriminering och 1984 kom den mot tortyr. Därtill har ett otal högtidliga deklarationer gjorts.

Konventionerna efterlevs inte

Konventionerna efterlevs inte, inte ens av de länder som ratificerat dem. Bland dem som undertecknat konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter är så notoriska MR-brottslingar (MR = mänskliga rättigheter) som Chile, Iran, Irak, Centralafrikanska republiken och Kenya. Konventionen mot tortyr har undertecknats av tortyrlandet Colombia. FN-systemet kan inte framtvinga någon form av rättelse mot den kritiserade statens vilja. Det saknas sanktionsmedel. En idé om borde prövas har väckts inom ASEAN, nämligen att inrätta regionala MR-domstolar med Europadomstolen som förebild.

Det ställs inga krav på ett land som ratificerar en konvention att det i handling visat sig berett att efterleva den. När demokratier störtas, kvarstår ratificeringen, oavsett vilken blodig diktatur som tar makten.

FN och dess kommission för mänskliga rättigheter, Internationella domstolen i Haag och Interamerikanska domstolen fördömer, i bästa fall. Men ofta går politiska överväganden före. FN-sanktioner stoppas av veton i säkerhetsrådet. I FN-kommissionen åberopar regeringarna "icke-inblandning i inre angelägenheter". Länder som vet att de inte levt upp till sina åtaganden tenderar att skydda varandra.

När sanktionsmöjligheten saknas, tillgriper staterna de medel de har för att bestraffa: handel och bistånd. Men de bojkottar av egoistiska skäl inte

viktiga handelspartner. Ett aktuellt exempel är Iran. När bistånd dras in för att bestraffa, drabbar det inte heller de starka utan de allra svagaste. Den internationella rättvisan sitter fortfarande i spjutstängs ände.

Mot. 1988/89
U543

Den missbrukade vetorätten

Vetorätten i FN:s säkerhetsråd borde inte få användas för att stoppa sanktioner för brott mot de mänskliga rättigheterna. Den var inte avsedd att användas för att stoppa sanktioner mot apartheidregimen utan för att säkerställa att de fem allierade makterna skulle fatta eniga beslut för att upprätthålla freden.

De möjligheter som FN-stadgan (artikel 96) ger generalförsamlingen att begära rådgivande yttranden av Internationella domstolen eller bemyndiga FN:s fackorgan att begära sådana, skulle kunna användas för att åtminstone få rättsliga utlåtanden, när sanktioner stoppas av stormakter.

Sverige i MR-kommissionen

Med Sveriges medlemskap i FN-kommissionen för de mänskliga rättigheterna följer större möjligheter att agera aktivt. Arbetet måste fortsätta för att inrätta en befattning som kommissarie för de mänskliga rättigheterna.

Sverige bör ta initiativ till en särskild övervakningskommission för MR-advokater och personer verksamma i MR-organisationer. De hotas till livet, fängslas, "försvinner", allt för att söka skrämja de växande MR-rörelserna. Så sker exempelvis i Filippinerna. I Brasilien sköts MR-advokaten Paulo Cesar Fontelles de Lima ihjäl i juni 1987 när han var på väg till rätten för att försvara lantarbetare i en marktvist med en jordägare. Han hade tidigare fått hotelser för att ha bistått lantarbetare som kämpade för en jordreform.

Mer öppen MR på UD

Nu är det viktigt att arbetet i MR-kommissionen bärs upp av en stark och välinformerad opinion. Fortfarande är Amnesty International, Internationella juristkommissionen, Röda korset, FEDEFAM och andra MR-organisationer effektivare och framgångsrikare än FN. MR-rörelsen måste bli en verklig folkrörelse. Då behöver vi insyn, kunskaper och en "brevlåda" för klagomål. Vi har exempelvis många politiska flyktingar som skulle kunna ge mycket information. Vpk får en ström av nödrop, för de flesta som fängslas och torteras i världen är kommunister. Vi behöver en MR-avdelning på UD. Vi förväntar oss att denna fråga prövas på allvar av den utredning av utrikesförvaltningens inriktning och organisation som pågår.

Vpk föreslår i annan motion ett anslag på 20 miljoner kronor till Unescos arbete för de mänskliga rättigheterna.

Folkmord

Internationella domstolen i Haag är satt att vaka över folkmordskonventionen. Men den kan endast ta upp mål där parterna är stater. I praktiken kan

inga folkmord beivras där. Stater som erkänner en folkmordsregim, kan göra det men vill inte. Andra stater, som vill beivra folkmordet, kan inte göra det därför att de inte erkänner staten ifråga. Det mest flagranta exemplet är Demokratiska Kambodja.

Internationella domstolens stadga bör ändras så att statsledare, sittande eller störtade, kan ställas till svars inför domstolen. Detta vore särskilt viktigt, när det gäller konventionen om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord. En fällande dom mot *en* folkmördare kan bli en varning till andra, som kan verka förebyggande.

Dödsstraffet

Trots bristande efterlevnad av de internationella konventionerna är det positivt att arbetet med folkmordskonventionen avancerat så att en text föreligger. Redan arbetet med konventionen har givit resultat, ty – även om dödsstraffet finns kvar i 120 länder – har 82 i praktiken avskaffat det. Färre länder avrättar. Fast det faktum att Filippinerna och Haiti avskaffat dödsstraffet är närmast ett håll mot all anständighet.

Trots de hoppgivande framstegen i arbetet på att avskaffa dödsstraffet, måste vi konstatera att det statliga mördandet fortsätter och till och med ökar i omfattning på åtskilliga håll. En våg av avrättningar av politiska fångar i Iran inleddes på sensommaren 1988. Det allt mer alarmerande läget i Filippinerna behandlar vpk i en annan motion, där vi föreslår att MR-kommissionen tillsätter en rapportör.

Vi måste uppmärksamma att vissa regimer i stället för att utdöma dödsstraff och avrätta politiska motståndare låter dem "försvinna". Dödskvadroner och vgilantegrupper har trätt in i polisens och militärens ställe.

Tvångsförsvinnanden

I Latinamerika uppskattas antalet "försvunna" personer till 90 000: 15 000 i Argentina (1976–82), 35 000 i Guatemala under 30 års militärstyre (plus 65 000 mördade), 8 000 i El Salvador, 2 714 i Peru (1983–87), 1 500 i Colombia osv. Detta rapporterades på FEDEFAM:s (Föreningarna av försvunnas familjemedlemmar) kongress i Bogota i november. Rasistregimen i Sydafrika har börjat använda denna metod alltmer. I dag "försvinner" människor även i länder som formellt har folkvalda regeringar, men där militären har stark makt: 200 i Peru förra året, 224 i Filippinerna. Det är sällsynt att de ansvariga ställs inför rätta.

Därför måste alla ansträngningar sättas in på att förstärka de konventioner som finns, förstärka resurserna till FN:s arbetsgrupp mot tvångsförsvinnanden, som MR-kommissionen skapade 1980. FEDEFAM begär internationella tribunaler och att FN skall förklara "tvångsförsvinnanden" som ett brott mot mänskligheten.

Effektivare åtgärder måste till mot de grövsta brotten mot de mänskliga rättigheterna, som tortyr, politiska avrättningar, "tvångsförsvinnanden" och massakrer på nationella och etniska minoriteter. De förekommer framför allt i u-länderna. Och de har ökat i krisen. Vi ser det tydligast i Latinamerika. Det är en ond cirkel. Diktaturerna lånade till vapenköp – för att förtrycka – och sina "pensionskassor" i länder med perfekt banksekretess. Dessa lån svarar för 40–60 % av skulderna, som nu ska betalas av folket. IMF kommer och beordrar budgetnedskärningar. Fattigdomen ökar. Människor revolterar och möts med repression. Länderna destabiliseras. Militären hotar demokratin. Undantagstillstånd införs och lagarna sätts ur spel. Denna utveckling kan vi inte bara observera i Latinamerika utan även i många andra länder, där arbetar- och bondeprotester möts med våld av den statliga polismakten och jordägarnas privatpolis, till och med i Indien, som ansetts ha haft en stabil demokrati.

Fackliga ledare

Enligt en FFI-studie mördades över 300 fackföreningsledare i u-länderna under 1986. 45 000 kastades i fängelse enbart därför att de utövade sina lagliga fackliga rättigheter. Av de två tusen människor som mördades i Colombia 1987 var 60 fackliga ledare. Andra länder med brutal förföljelse av fackföreningsfolk är bl.a. Chile, Paraguay, Honduras, El Salvador, Elfenbenskusten, de Israel-ockuperade områdena, Bahrein, Indonesien och Turkiet. I Sri Lanka har undantagslagarna skärpts så att strejkledare kan straffas med döden. De fackliga rättigheterna, de fackliga ledarnas fysiska säkerhet och efterlevnaden av ILO-konventionerna måste skyddas bättre i praktiskt taget hela u-världen.

Journalisterna

I Latinamerika finns ett direkt samband mellan narkotikahandeln och mord på journalister. Enbart i Colombia har 250 journalister mördats de senaste tio åren. Många fler har dödshotats och en del tvingats i exil. Det är inte bara där som narkotikalangarna och paramilitära grupper försöker tysta det fria ordet. 28 journalister som skrev om narkotikatraffiken har dödats i Mexiko på tre år.

Kampen om jorden

Samtidigt bör man observera den tilltagande repressionen mot miljörelser, vilken sammanhänger med den ökade exploateringen av jorden, de jordlösas kamp för jord och ursprungsbefolkningarnas kamp för att överleva. I Brasilien har enligt Amnesty International mer än tusen människor dödats i strider om mark sedan 1980. "De flesta offren har varit småbönder och indianer, men de senaste åren har också präster, nunnor, församlingsarbetare, advokater och fackföreningskämpar dödats eller hotats till livet

för att de ställt sig på dessa grupper sida", rapporterar Amnesty. Från Indien rapporteras om mord och tortyr på lantarbetare som krävt jordreformer och minimilöner.

Den viktigaste orsaken till repressionen i dessa länder är den ojämna jordfördelningen. I Colombia äger 4.5 % av befolkningen 65 % av jorden. Jordreformer bör ingå i förhandlingarna om skulder och bistånd med länder där storjordägarna försvarar sina privilegier med våld. Det är en fråga som Sverige bör ta upp i IMF och Världsbanken. Sverige måste öka stödet till de demokratiska krafterna i Latinamerika, fackföreningsledare, miljöaktivister, journalister och andra förföljda.

Chile

Folkomröstningen i Chile innebar en stor seger för de demokratiska krafterna. Men den var bara ett första steg. Pinochetjuntan sitter kvar vid makten och terrorn fortsätter. De nordiska länderna måste spela en aktiv roll för att stödja de demokratiska krafterna. Det är exempelvis viktigt att ge de chilenska flyktingar ett bra stöd, som vågar ta risken och återvända hem. De återvänder inte bara till ett liv under diktaturen utan även i misär. Om de får ett solidariskt stöd – exempelvis i form av kapital och teknik – kan de göra en viktig insats för att utveckla folkliga initiativ såsom fiske- och jordbrukskooperativ och därmed stärka självtilliten. Detta gäller också i andra delar av Latinamerika, där diktaturerna störtats, men demokratin är bräcklig. Det är gräsrotterna som ska stärkas.

Ett annat sätt att stärka det folkliga inflytandet är bistånd till slumsanering. Men det förutsätter att de fattiga människorna kan bygga på kommunal eller statlig mark och i kooperativ form, så att de rika inte tar över och tjänar på värdestegringen.

Barnen

Barnen är utan tvekan de mest utsatta, de mest rättslösa. Barn fångslas, torteras och avrättas. Den israeliska ockupationsarmén för krig mot barn.

MNR i Mocambique, Unita i Angola, contras i Nicaragua begår de mest avskyvärda brott mot barn. Det finns uppskattningsvis 200 000 barnsoldater i världen, till största delen tvångsrekryterade. Iran har sänkt inkallelseåldern till 13 år. Contras i Nicaragua använder sig av pojkar ner i 12-årsåldern. Sydafrika har infört obligatorisk militärutbildning för 16-åringar i Namibia.

Det är ett hän att tala om humanisering av krigets lagar, när detta får fortgå. FN:s generalsekreterare borde spela en ledande roll för att bevaka att barn inte utnyttjas i krig.

Den svenska regeringen bör bidra till detta och stödja förslaget om att generalsekreteraren ges möjlighet att i sin närhet etablera en enhet för att bevaka de humanitära frågorna och förbereda ingripanden. Regeringar som den sydafrikanska måste ställas till svars för MNR- och Unitasoldaternas terror mot civila.

Enligt ILO finns det 50–55 miljoner barnarbetare i världen, lågt räknat. Det kan vara så många som 145 miljoner. De flesta finns i Asien. De arbetar i lantbruk, på fabriker, i sexindustrin. Enbart i Pagsanjan, en liten stad med omkring 30 000 invånare drygt tio mil från Manila finns 3 000 prostituerade barn, de flesta pojkar. Staden är för sin ekonomiska överlevnad numera beroende av pojktopstitutionen. På ett år inbringar den amerikanska barnpornografin 500 miljoner dollar. Filippinerna har också blivit en storproducent av sådana alster. I Latinamerika finns 60 miljoner gatubarn, hälften i Brasilien.

Den internationella barnkonvention, som är under utarbetande, torde bli ett mycket blygsamt steg framåt i arbetet för att skydda barnens rättigheter. De regeringar som med näbbar och klor motsätter sig att åldersgränsen för soldater sätts högre än 15 år, måste brännmärkas. Även förbudet mot barnarbete är mycket svagt i förslaget till konvention. Här talas endast om "exploatering" av minderåriga i stället för att använda det rättsligt precisare ordet "lönearbete" eller "avlönat arbete". Sverige måste insistera på förbättringar av konventionstexten åtminstone på dessa två punkter. Möjligheten att stärka efterlevnaden av barnkonventionen genom att inrätta regionala institut för barnens rättigheter bör prövas.

Minoriteter och ursprungsbefolkningar

I en mängd länder i tredje världen finns svåra etniska, nationella och religiösa konflikter och förtryck av minoriteter. Massmorden på kurder i Turkiet, Iran och Irak är exempel. I Irak används kemiska stridsmedel. I Indien förekommer mord, våldtäkter och omfattande tortyr. Andra sådana länder är Sri Lanka, Burma, Sudan, Burundi, Somalia, Peru, Filippinerna. Minst 108 aboriginer har dött i polisarrester sedan 1980 i Australien. I Östtimor och Väst-Papua bedriver Indonesien ockupationskrig, och i dess spår följer en migrations- och raspolitik där urbefolkningen beskrivs som "primitiva vildar". Denna "transmigrasi" blir Sverige medskyldigt till genom vapenexporten och medlemskapet i Världsbanken och IGGI.

Från Brasilien rapporterar Amnesty International att minst 30 indianer dödats 1988 då de försökt försvara sina landområden mot ranchägare och representanter för gruv- och virkesbolag. I gränsområdet mellan Brasilien och Venezuela lever ca 20 000 yanomami-indianer i regnskogen. Man har hittat guld och radioaktiva mineraler på deras land och deras existens hotas nu av guldgrävare och den brasilianska militären. I Colombia utsätts indianer för mord, misshandel och "försvinnanden" utan att någon åtalats för dessa övergrepp. Här handlar det också om rätten till jorden.

Skyddet för MR-arbetare

Skyddet måste förstärkas för advokater och andra som arbetar för de mänskliga rättigheterna. Enligt Americas Watch inrapporterades 500 fall i världen under 1987, där MR-arbetare utsatts för övergrepp, därav tio mord och två försvinnanden. Sådana övergrepp har bl.a. inrapporterats från Filippinerna, Haiti, El Salvador, Namibia, Colombia och Honduras. FN bör

tillsätta en särskild övervakningskommission för just förkämparna för de mänskliga rättigheterna.

Mot. 1988/89
U543

Demokrati och bistånd

Riksdagen har uttalat att de biståndspolitiska målen ska "vara vägledande för allt över biståndsanslagen finansierat biståndssamarbete. Det bör således i detta avseende inte vara någon skillnad mellan det bistånd som förmedlas genom andra organ som de internationella bankerna, FN-organisationerna eller Beredningen för internationellt tekniskt ekonomiskt samarbete (BITS)."

Detta efterlevs inte. Det är känt genom massmedia att regeringen tagit upp demokratifrågorna med vissa programländer. Men det är undantag, inte regel. Det är dags att regeringen redovisar vilka initiativ den tagit för att driva demokratimålet i BITS, Världsbanksgruppen, IMF osv. Vpk föreslår att regeringen årligen rapporterar vad den gjort i fråga om mänskliga rättigheter och demokrati inom ramen för biståndet.

Internationella valutafonden (IMF) skulle kunna spela en konstruktiv roll, om den krävde nedskärning av polis- och militärutgifterna i stället för de sociala, när den förhandlar med skuldländerna. Men det gör den inte. I stället driver IMF igenom strejktförbud och andra hårda inskränkningar i de fackliga rättigheterna.

Demokrati för vem?

Demokratiska rättigheter och politisk makt är två skilda ting. Alltför ofta definieras demokrati och mänskliga rättigheter i formella termer: flerpartisystem, parlamentarism, lagar om press-, åsikts- och trosfrihet. Men den politiska makten är en fördelnings- och jämlikhetsfråga. Vilka är delaktiga i makten. De breda skikten? Kvinnorna? Representerar de valda sina väljares intressen i parlamenten och lokala församlingar? Har alla samma åsikts-, press- och föreningsfrihet? Följs lagarna eller är polis och domare korruperade? Vad har en fattigbonde för möjlighet att skaffa advokat-hjälp? Får minoriteter utöva sin religion, använda sitt språk och utveckla sin kultur?

För flertalet u-länder måste dessa frågor besvaras med nej. Mellan 60 och 90 procent av befolkningen i Tredje världen känner inte till sina rättigheter, säger generalsekreteraren i Internationella juristkommissionen. Därför måste alla initiativ som stärker rättssäkerheten understödjas, t.ex. "bar-fotajurister", likaså oberoende media och inhemsk TV- och videoproduktion, både för att beskriva den egna verkligheten och som motvikt mot de transnationella mediajättarnas monopol.

Människor har inte mer inflytande och makt än vad de förmår tillkämpa sig. Därför är de beroende av sina organisationer. Stödet till arbetar-, bonde-, kvinno-, och miljörelser måste öka.

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att förslaget att inrätta en MR-avdelning på UD skall prövas i den pågående utredningen av utrikesförvaltningens inriktning och organisation.

2. att riksdagen begär att regeringen i FN tar initiativ till en särskild övervakningskommission för MR-advokater och personer verksamma i MR-organisationer.

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anføres om nödvändigheten att förstärka utkastet till internationell barnkonvention.

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anføres om möjligheten att stärka efterlevnaden av barnkonventionen genom att inrätta regionala institut för barnens rättigheter.

5. att riksdagen begär att regeringen tar initiativ i FN för att tillsätta en särskild övervakningskommission för förkämparna för de mänskliga rättigheterna.

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att demokratimålet skall tillämpas lika, oberoende av vilket organ som kanaliserar biståndet.

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anføres angående stöd till de demokratiska krafterna i Latinamerika, speciellt Chile.

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anføres angående stöd till hemvändande chilenska flyktingar.

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anføres angående bistånd till slumsanering.

10. att riksdagen begär att regeringen tar initiativ i FN för att skapa regionala MR-domstolar i Asien och Afrika.

11. att riksdagen begär att regeringen tar initiativ i IMF och Världsbanken för att MR-krav ställs vid skuldförhandlingar.

12. att riksdagen begär att regeringen tar initiativ i FN för att begränsa vetorätten i säkerhetsrådet att inte gälla brott mot de mänskliga rättigheterna.

13. att riksdagen begär att regeringen utreder möjligheten att revidera internationella domstolens stadga så att personer, som misstänks för folkmordsbrott, skall kunna ställas till svars inför domstolen.

14. att riksdagen begär att regeringen tar initiativ i FN för att "tvångsförsvinnanden" skall förklaras vara brott mot mänskligheten.

15. att riksdagen begär att regeringen årligen redovisar vilka initiativ den tagit för att driva demokratimålet i BITS. Världsbanksgruppen, IMF och övriga kanaler för svenskt bistånd.

16. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om ökat stöd till arbetar-, bonde-, kvinno- och miljörelser i u-länder.

Mot. 1988/89
U543

Stockholm den 25 januari 1989

Lars Werner (vpk)

Bertil Måbrink (vpk)

Lars-Ove Hagberg (vpk)

Margó Ingvardsson (vpk)

Berith Eriksson (vpk)

Bo Hammar (vpk)

Hans Petersson (vpk)

